

Az Euronet/DIANE olaszországi hostjainak sorában meg kell említeni a CILEA-t, a lombardiai egyetem adatfeldolgozó konzorciumát. Ennek SARA nevű adatátviteli hálózata a könyvek első olaszországi információs rendszere, amely különféle gyártmányú számítógépek kapcsolódását is lehetővé teszi. Az ALICE nevű könyv-archívum rendszer az Olaszországban megjelent és valahol kapható valamennyi könyv adatait és hozzáférhetőségét tartalmazza, összesen mintegy 185 ezer címet, 1200 kiadótól. A CILEA keretében elérhető két további adatbázis:

- a folyóiratok országos katalógusa,
- Olaszország területégségeinek geológiai helyzete.

Egyéb online szolgáltatások

Az olasz parlament számítógépes információs rendszerét 1974-ben helyezték üzembe. A STAIRS információkereső programrendszer segítségével különféle törvényhozási és más jogi információk hívhatók le, 22 belső és 27 külső forrásból, egy IBM 43/41 típusú számítógép alkalmazásával. Számos adatbázis a Legfelsőbb Bíróság már említett információs rendszeréből hívható le, de vannak speciális parlamenti adatbankok is, amelyek pl. szavazati, választási adatokat, valamint a parlament két házában elhangzott beszédeket, interpellációkat stb. tartalmaznak.

Az Olasz Nemzeti Bibliográfia (BNI) adatbázis tartalmazza az országban publikált dokumentumok kötelezőpéldányainak adatait, tehát a firenzei Nemzeti Könyvtár állományát. A Könyvtár IBM 370/148 típusú számítógépen készítik a kötelezőpéldányok rekordjait tároló mágnesszalagokat, amely kötegelte üzem módban is feldolgozható, de az adatbázis online is elérhető.

Az ANSA olasz hírügynökség fejlesztette ki a napi hírek elektronikus dokumentációját, a DEA fájlt. Az adatbázis max. 46 ezer újságdolnyit hírt tartalmazhat. Rekordjainak száma 500 ezer hír teljes szövege, vagy belőlük készített kivonatok. A DEA ugyancsak a STAIRS rendszerrel kereshető. Hasonló célokat szolgál a RAI adatbank, az olasz rádióban és tv-ben közölt napi hírek archívumának online hozzáférhető változata.

Olaszországban is, a többi európai államhoz hasonlóan, nagy keresletnek örvendenek a gazdasági információk. Az olasz kereskedelmi és iparkamara különféle adatbankokat tart fenn, amelyek külföldi és olasz vállalatok gazdasági tevékenységének információit tartalmazza. Ezek közül néhány:

- IBIS: 130 ország termelési és elosztási adatai;
- ITIS: 90 ország kereskedelmi és más gazdasági adatai;
- SANI: ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi vállalatok jegyzéke;

- SDOE: Olaszország export/import adatai stb.
Az Univac 1100-as számítógépen tárolt adatok terminálokkal kérdezhetők le.

Egy gazdasági információkat szolgáltató magánvállalat két online elérhető adatbankot üzemeltet. Az egyik Olaszország gazdasági ágazatainak statisztikai információs rendszere 1971-ig visszamenően, a másik a termékek idősorokban feldolgozott adatai a nemzetközi piacon. A lekérdezés az ESA-IRS szoftverjével történik, sőt a számítógép segítségével mód van a lekérdezett statisztikai adatokkal végzendő számításokra is.

A Videotel program

Olaszországban a videotex rendszerek bevezetése még kezdeti szakaszban van. Az olasz telefontársaság a brit Prestel rendszerrel folytat kísérleteket.

Az első kísérleti Videotel-központot Milánóban helyezték üzembe 1981 végén. A GEC/4082-es központi számítógép max. 250 ezer információs oldalt képes kezelni. Jelenleg a gazdasági és pénzügyi életre, a sajtóra, a turizmusra stb. vonatkozó 53 forrásból 20 ezer információs oldal férhető hozzá, ezek fele a nagyközönség számára is. A fejlesztés során a rendszer teljes kapacitásának 80%-át hivatali használatra fogják fenntartani, a fennmaradó rész kerül lakossági használatra. A fejlesztés 2. szakaszában a Videotel-központhoz más külső számítógépeket is rákapcsolnak.

[MISITI, M. C.-IOVENITTI, R.: *The present situation of online services in Italy = Program, 17. köt. 1. sz. 1983. p. 1-13.*]

(Roboz Péter)

A könyvtári és információs szolgáltatások automatizálása a fejlődő országokban: Nyugat-Afrika

Öt nyugat-afrikai ország: Gambia, Ghana, Libéria, Nigéria és Sierra Leone 211 fő könyvtára és információs központja körében végeztek felmérést arról, hogy használnak-e számítógépet az információs munkában, és melyek az automatizálás fejlesztésének tervei. Az 1. táblázat mutatja a számítógéphez való hozzáférés adatait, amelyek szerint a felmérésre válaszoló 148 könyvtár és információs központ közül csak 28-nak van hozzáférése az összesen 41 számítógéphez.

1. táblázat

A könyvtárak rendelkezésére álló számítógépek

Ország	A kiküldött kérések száma	A választókönyvtárak száma	Saját számítógépekkel rendelkezők	Máshol üzemelő számítógépek	A számítógépek teljes száma
Gambia	9	7	—	—	
Ghana	75	67		11	23
Libéria	11	7		1	1
Nigéria	94	50	1	15	16
Sierra Leone	22	17		1	1
ÖSSZESEN	211	148	1	28	41

A 2. táblázat szerint csak négy központban automatizálták eddig valamilyen tevékenységüket (ezek közül három Nigériában van), de számos központ (összesen 18) tervezi egynémely feladat számítógépesítését. Ezek közül 11 tervezi a katalóguskészítést, 7 a szerzeményezést, 7 a folyóiratfeldolgozást és 4 a kölcsönzés automatizálását, tehát 29 könyvtárautomatizálási programot terveznek az öt nyugat-afrikai országban. Ezekon kívül 13 program foglalkozik valamilyen bibliográfiai gépi szolgáltatással.

A nyugat-afrikai országok könyvtárainak hatékony együttműködését is kínálja a számítógépes üzem. Ilyen program lehetne például a MARC mágnesszalagok közös használata szerzeményezésre és katalógizálásra. A MARC használata legkorábban Nigériában kerülhet bevezetésre, erről megvalósíthatósági tanulmány már készült, de a konkrét megoldás egyelőre várat magára.

Az automatizálás egy következő fontos állomása lehetne az öt ország központi katalógusának, állományjegyzékeinek, útmutatóinak (név- és címtár) stb. számítógépes összeállítása. Az utóbbiak között olyan jegyzékek lehetnek, mint pl. a kutatók névjegyzéke, a kutatási programok jegyzéke, a konferenciák jegyzéke stb. Sajnos, ezekkel a lehetőségekkel egyelőre csak Nigériában foglalkoznak, a többi országban alig. Központi könyv- és folyóiratkatalógus is csak Nigériában és Ghanában létezik, ugyancsak itt állítottak össze tudományos kutatói névjegyzékeket, de manuális módszerekkel; mindezek automatizálása ugyancsak kívánatos lenne.

Ghanában tervezik *mágnesszalagos szelektív információterjesztés* beindítását is, a COMPENDEX, a BIOSIS, a MEDLARS és esetleg más adatbázisok alapján. A szolgáltatások központosított rendszere tűnik a leghatékonyabbnak. A mágnesszalagok feldolgozására feltehetőleg a kanadai eredetű CAN/SDI keresőprogram-rendszert fogják hasznosítani.

Nigériában is már tettek lépéseket az országos SDI szolgáltatások bevezetésére. A COMPENDEX, az INSPEC és az FSTA adatbázisokat tervezik az induláshoz. A CAN/SDI használatára már kioktatták a profilszerkesztőket, a mágnesszalagok 1979 óta érkeznek, de a szolgáltatást még nem sikerült elindítani.

Sajnos, az automatizálás kecsegtető lehetőségei ellenére, a nyugat-afrikai országokban a könyvtári és információs szolgáltatások *ma még csaknem teljesen manuálisak*. Az idő még nem érett meg az automatizálásra. A jelenleg rendelkezésre álló számítógépek azonban akár azonnal is hasznosíthatók lennének bizonyos egyszerűbb feladatok ellátására, pl. jegyzékek, katalógusok számítógépre vitele útján. Az országos könyv- és folyóirat-

2. táblázat

A jelenlegi és tervezett automatizálási programok

Tevékenységi terület	Az automatizálási programokkal foglalkozó — zárójelben az ezeket tervező — országok és könyvtárak száma				
	Gambia	Ghána	Libéria	Nigéria	Sierra Leone
Referálás és indexkészítés		(2)			
Szerzeményezés		(4)	(1)	1 (2)	
Bibliográfiák stb.	(1)	(2)	1	(2)	
Katalógizálás		(5)	(1)	(4)	(1)
Kölcsönzési nyilvántartás				(4)	
Tájékoztató szolgálat (pl. témafigyelés)		(4)	(1)	(2)	
Folyóiratok feldolgozása		(4)	(1)	(2)	
Szelektív információterjesztés		(2)	(1)	1 (2)	
Könyvek központi katalógusa		(2)		(1)	
Folyóiratok központi jegyzéke		(2)		1 (2)	

nyilvántartások elavultak, használhatóságukat a számítógépes kezelés nagymértékben javítaná. A nemzeti koordinált szerzeményezési és katalogizálási programok is gépre értek. Az olyan programok megvalósítását, mint pl. Nigériában a mágnesszalagos SDI szolgáltatást, erősen akadályozzák a bürokratikus tényezők is.

/BOADI, B. Y.–HAVARD-WILLIAMS, P.: Automation of library and information services in developing countries: the West African position = Program, 17. köt. 1. sz. 1983. p. 21–29./

(Roboz Péter)

Online katalógusok: válasz a kihívásra

Meglepő gyorsasággal terjednek a könyvtári világban a nagyközönség által használható számítógépes online katalógusok. Egy felmérés szerint a használók 93 százaléka pozitívan értékeli ezeket a rendszereket, mivel igen változatosak, gyorsan módosulnak, fejlődnek. Bevezetésük gondos tervezést igényel. A könyvtáraknak nem érdemes új számítógépes rendszert üzembe állítaniuk úgy, hogy csupán egyik szolgáltatásukat vagy munkafolyamatukat gépesítik. Az összefüggő műveletek komplex gépesítésére, a vásárolt berendezések több funkciójú kompatibilitására és összekapcsolására, bővíthetőségére, más adatbázisok anyagának helyi igények szerint történő átvételére kell törekedni, megfelelő illesztési lehetőségekkel. Erre nem minden berendezés egyformán alkalmas, ezért beszerzésük előtt fontos tanulmányozni más könyvtárak számítógépesítési tapasztalatait. Külső számítógép igénybevétele esetén fennáll a veszély, hogy a könyvtár a későbbiekben esetleg hátrányos helyzetbe kerül más megrendelőkkel szemben. Általános tanulság az is, hogy a használók a különféle típusú dokumentumokat szívesebben keresik egy helyen, mint több katalógusban.

Mindenhol arra törekednek, hogy egyszerű, könnyen kezelhető, „használó-barát” rendszereket hozzanak létre, a megoldások azonban sokfélék. Van ahol a használó előre beprogramozott keresési stratégiák „étlapjából” választhatja ki a számára megfelelőt. Másutt többféle parancsot adhat a számítógépnek, mielőtt betáplálná – előírt formátumban, pontosan – a konkrét keresési kérést. Néhány rendszer a megadott tárgyszavakhoz hasonló vagy valamilyen szempontból velük rokon terminusokkal jelzett tételek megkeresésére is képes (approximativ keresés).

A kezdő használó számára célszerű, ha lehívhatja a képernyőn az online katalógus részletes használati utasítását. Terminálokkal egyszerre több helyen és kis terüle-

teken lehet többszörözni a hagyományos cédulakatalógust, sőt személyi számítógépek is rákapcsolhatók az online katalógusra telefonösszeköttetés révén, így távoli használók is közvetlenül kereshetnek a könyvtár adatbázisaiban.

Minden online katalógusban lehet keresni szerző, cím és tárgyszavak szerint; az osztályozási és egyéb azonosító számjelzetek szerinti keresés kevésbé elterjedt. A keresés hatókörét általában több szempont szerint is (pl. nyelv, formátum, kiadási év, lelőhely) korlátozni lehet. A nem-deszkriptorokról egyes gépek tételesen utalnak a deszkriptorokra. Ilyenkor a használónak a megadott kulcsszavakat külön be kell táplálnia. Fejlettebb rendszerekben ez a kapcsolat „áttetsző”: a gép automatikusan a deszkriptorok szerint keres, akármilyen terminusokat kap.

Különösen népszerűek az érintésérzékeny képernyők, amelyek minden keresési lépésben a következő lépés alternatíváit jelenítik meg, illetve alfabetikus adatsorokat, és a használó a képernyő őt érdeklő részének megérintésével szűkíti a keresést. Ennek a rendszernek a használata könnyen áttekinthető és megtanulható, bár a keresés lassú, mert az egymást követő képek sora néha elég hosszú, nem rövidíthető, és figyelmesen kell végigmenni rajtuk. Segíti az összpontosítást, ha a képernyő mellett elhelyezik a nyomtatott ábécét.

Tárgy szerinti keresésnél a talált bibliográfiai tételeket célszerű az impresszumok fordított időrendi sorrendjében kiírni, így a használó a legfrissebb irodalommal kezdheti az áttekintést. A kiírás sorrendje sok helyütt más. A kollokáció azonban mindenütt fontos elv: a találatok részletes megjelenítése előtt a gép megadja a tételek számát, esetleg más jellemzőit, mutatót vagy rövidített címléírásokat ad, amelyek alapján a keresés teljes eredménye, több tétel egyidőben, egymás mellett, gyorsan áttekinthető. A rövidített tételekhez a használó azonosító számokat kap, amelyek alapján a kiválasztott tételek külön-külön gyorsan visszakereshetők.

Az online katalógusoktól elvárható egyik legnagyobb előny, ha a használó a kérdéséhez kapcsolódó bibliográfiai tételt mutató(k) szerint rendezve láthatja maga előtt. Ez hatalmas előrelépés a cédulakatalógusban való hosszadalmas kereséshez képest. Így egyszerre több tucat rendezett cím közül pillanatokon belül ki lehet választani a relevánsakat.

A rekordok részletes megjelenítésének és kiírásának formátuma is sokféle. Egyes rendszerek megőrzik a hagyományos katalóguscédula formátumát, mások fejecímekkel ellátott jegyzéket kínálnak. Egyre több könyvtárban forgalmi vagy állománykezelési információ is hozzáférhető a nyilvánosság számára („rendelés alatt”, „kikölcsönözve”, „feldolgozás alatt”, „ideiglenesen áthelyezve” stb.).

A terminálon önálló keresést végző használó számára fontos, hogy menet közben pótlólagos, kiegészítő informá-